

Museum Klooster Ter Apel

Domus Novaë Lucis

START

Open de rondleiding in Acrobat Reader
of ibooks

Start

Tik op de knoppen voor informatie
of scroll door de pdf.

Inleiding

Plattegrond

1 Ontvangstruimte

11 Kloostertuin

2 Kruisgang

12 Gastenverblijf

3 Kappittelzaal

13 Priorkamer

4 Voorportaal

14 Subpriorkamer

5 Sacristie

15 Proviandkelder

6 Kanunnikkenkerk

16 Rafter

7 Doksaal

Kloostercellen E3 E4

8 Lekenkerk

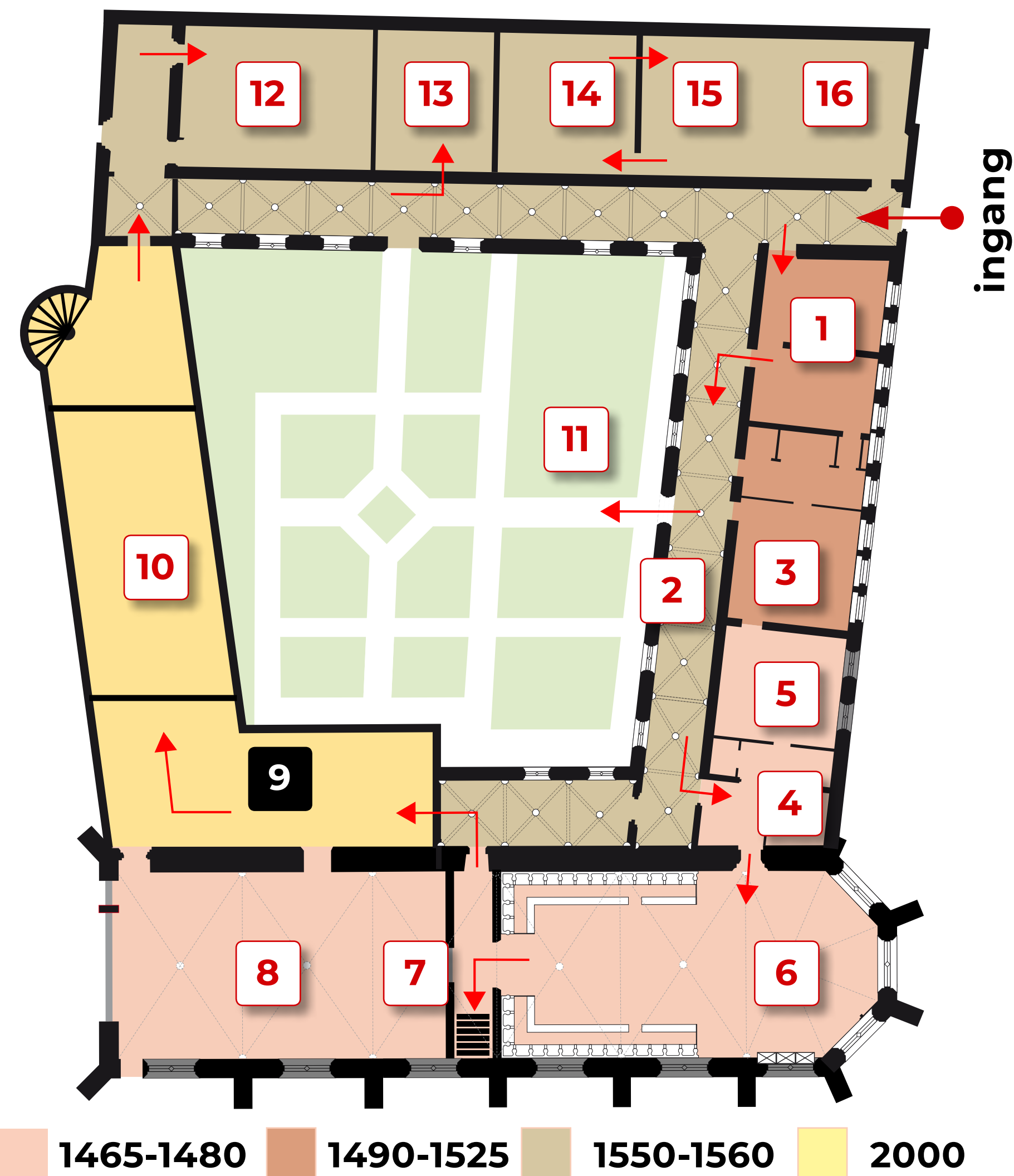
Atelier glazenier E5

10 Galerie I

Scriptorium E6

Begane grond van het klooster

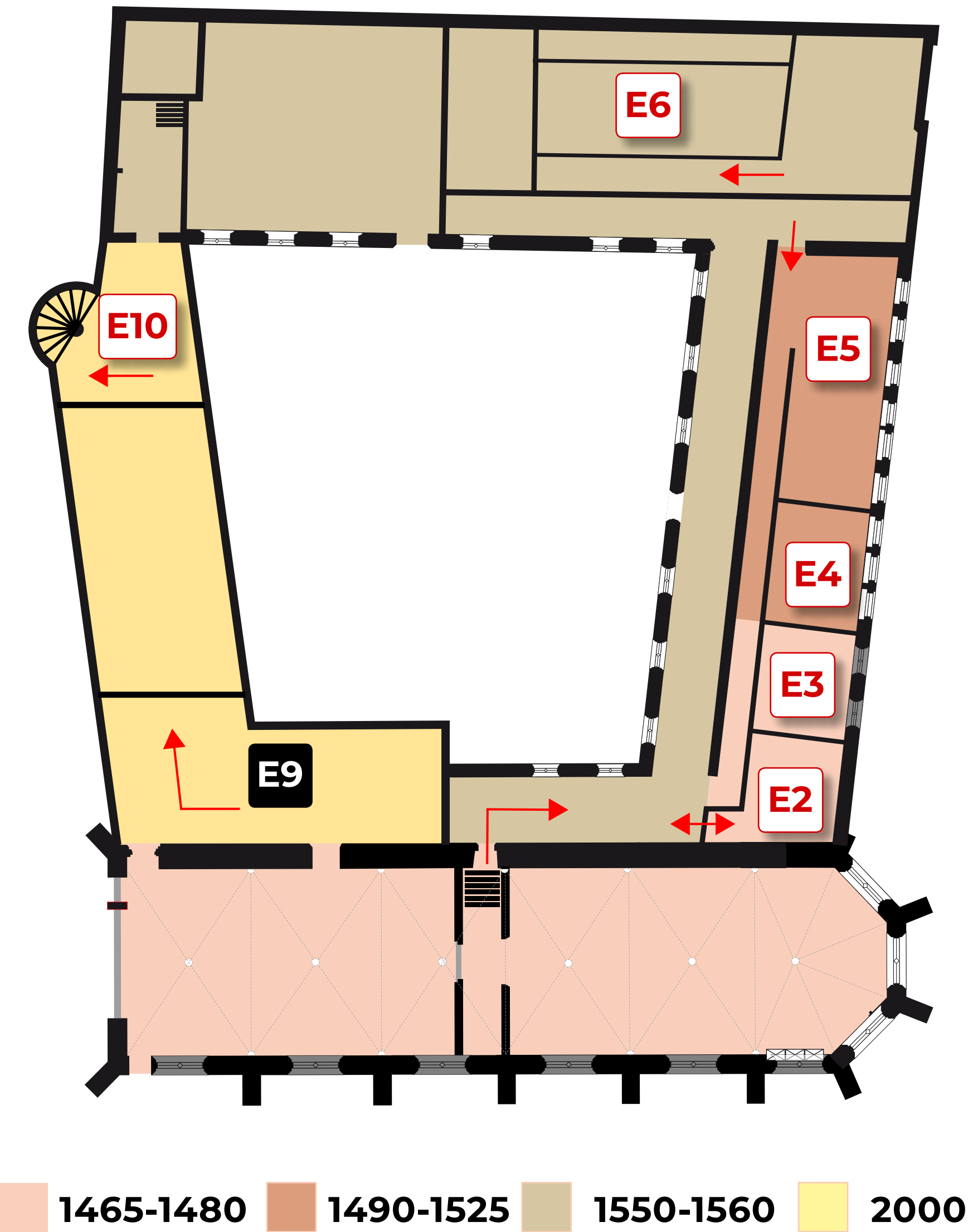
Tik op een nummer voor informatie

1 Ontvangstruimte	9 Lift en wc
2 Kruisgang	10 Galerie I
3 Kapittelzaal	11 Kloostertuin
4 Voorportaal	12 Gastenverblijf
5 Sacristie	13 Priorkamer
6 Kanunnikenkerk	14 Subpriorkamer
7 Dokzaal	15 Proviandkelder
8 Lekenkerk	16 Refter

Bovenverdieping klooster

Tik op een nummer voor informatie

- E2 Infirmarium
Dormitorium
- E3 Kloostercel
- E4 Kloostercel

- E5 Atelier glazenier
- E6 Scriptorium
- E10 Wenteltrap
- E9 Lift en WC

Hartelijk welkom!

Welkom in Museum Klooster Ter Apel, het voormalige Klooster Domus Novae Lucis. Dat is de Latijnse benaming en betekent Huis van het Nieuwe Licht.

Medio 15de eeuw schonk Jacobus Wiltingh, telg uit een boerenfamilie te Onstwedde, zijn landgoed Apell aan de reguliere kanunniken van de Orde van het Heilig Kruis, tot op de dag van vandaag bekend onder de naam kruisheren. Zij leven volgens de regel van Augustinus en hebben hun werkzaamheden in de zielzorg,

Start

5

Plattegrond

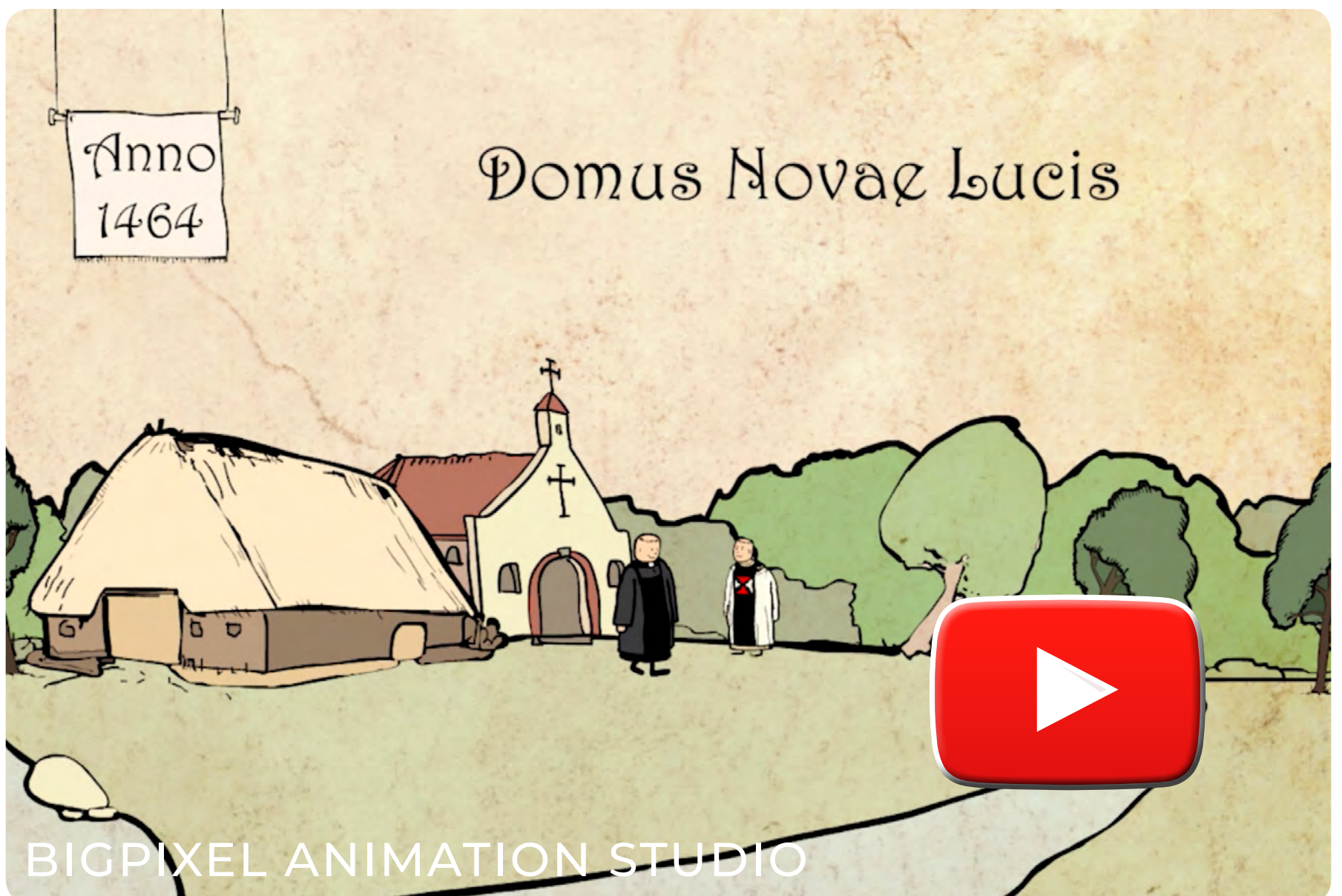
het onderwijs, de ziekenverzorging en de missie verbonden met het gemeenschappelijke kloosterleven en de plechtige koordienst. De orde ontstond in de Middeleeuwen en kwam voort uit de geest van de verering van het Heilig Kruis. Theodorus van Celles (ca. 1166-1236) stichtte het eerste kruisherenklooster in 1210 op Clair Lieu bij Hoei in België. Vanuit dit klooster kregen kruisheren van het Klooster Sint Gertrudis in Bintlage bij Rheine, Duitsland, opdracht een Convent in Apell te realiseren. Bij de officiële stichting in 1465 was de bouw reeds in volle gang en die zou uiteindelijk 100 jaar in beslag nemen.

ASSUERUS QUAESTIUS, GRONINGER MUSEUM

In 1594 was de reformatie een feit. De laatste kruisherenprior, Johannes Emmen († 1614), werd als de eerste hervormde predikant benoemd.

Thans is Kloostermuseum Ter Apel het enige nog bestaande middeleeuwse plattelandsklooster van Noordwest Europa en behoort tot de UNESCO 'Top 100' van onroerende objecten in Nederland. Aan de hand van deze routing treed je als het ware in de voetsporen van Broeder Jacobus, de gastenbroeder die bezoekers in ver vervlogen tijden wegwijs maakte in zijn Convent.

Museumroute

Zojuist ben je binnengekomen via de Kloosterreceptie en -winkel.

De raamindeling naar buiten verraaft dat hier vroeger twee bescheiden Ontvangstruimtes [1] waren.

Links de Kruisgang [2] in en direct weer links kom je in de Kapittelzaal [3].

Het balkenplafond (gotisch snijwerk) is in originele staat. De 'blauwe wand' (Rococo), een schenking van de stad Groningen, werd rond 1850 geplaatst. Op de schouw staat het wapen van de stad Groningen. In de Kapittelzaal verzamelden zich regelmatig alle kruisheren van het Convent om te vergaderen over kloosterzaken.

KAPITTELZAAL

Indien nodig werden door de prior straffen opgelegd: een medebroeder kapittelen. Momenteel wordt de Kapittelzaal gebruikt voor officiële handelingen behorende bij het burgerlijk huwelijk en wordt de ruimte gebruikt als filmzaal.

Terug in de Kruisgang [2] ben je in de doorgaande gang met uitzicht op de Kloostertuin.

Hier heerste stilte, hooguit fluisterden de kruisheren er wandelend hun dagelijkse gebeden. Je ziet crucifix, luidklok en schaarse verlichting. Broeder Jacobus staat in gebed verzonken. Over zijn witte habijt draagt hij een zwart scapulier met op borsthoogte het roodwitte kruis, ordeteken van

de kruisheren. De uithollingen in de muur verwijzen naar verdwenen gedenkstenen voor overleden kruisheren. De kloostermoppen, gebakken in veldovens, vertonen de typische strek-kop-strek kloosterbouw van plattelandskloosters.

.....

Aan het eind van de Kruisgang ga je links en kom je via het Voorportaal [4] weer links in de officiële kleedruimte voor de eredienst: de Sacristie [5].

Hier werden de vaak rijk geborduurde kerkgewaden vanuit de credenskast klaargelegd voor de priesters die dagelijks de Heilige Mis opdroegen in de gotische **Kanunnikenkerk [6]** die je, terug in het

Voorportaal rechtdoor bereikt. In zowel Voorportaal als Sacristie tref je kopergravures uit de Statenbijbel van 1682 gedrukt door de gebroeders Keur te Dordrecht.

De Kanunnikenkerk heeft hoge gewelven, spitsboogramen - waarbij de raamkoppen met laatgotisch maaswerk **visblazen** als versiering hebben - en eikenhouten koorbanken voorzien van **misericordiae**, ook wel leunkopjes genoemd, die de

GRAFSTEEN JOHANNES EMMEN

deugden en de ondeugden voorstellen. In het koor liggen 5 grafstenen waaronder die van de laatste kruisherer prior en tevens eerste hervormde predikant Johannes Emmen, overleden in 1614 en niet in 1613 zoals abusievelijk op de steen staat gebeiteld.

De driedelige **priesterzetel** of **Sedilia** in het koor is gemaakt van Baumberger kalkzandsteen. Hier namen drie kruisherer plaats die de dagelijkse Conventmis leid-

PRIESTERZETEL OF SEDILIA

den. Behalve gotisch beeldhouwwerk in de zuilen vertellen de drie overhuivingen het alom bekende kerstverhaal in drie taferelen: links de Annunciatie (aankondiging van de geboorte van Christus door een engel), in het midden de Geboorte te Bethlehem en

rechts de Aanbidding met de komst van de drie Koningen uit het Oosten. In het midden van deze kerk staat een imposant bouwwerk: het **Doksaal [7]** eveneens van Baumberger kalkzandsteen, laatgotisch. De stralenkrans of mandorla geeft de plek aan waar Maria met haar Kind op de arm stond, temidden van veertien heiligen. De kruisheren lieten dit bouwwerk rond 1501 in de kerk aanbrengen. Deze muur vormde de afscheiding naar de **Lekenkerk [8]** erachter, waar bewoners uit de landstreek Westerwolde, pelgrims en handelslieden op de route van Münster i/W in Duitsland naar Groningen staande de Heilige Mis konden bijwonen.

Onder het Doksaal neem je het steile trapje omhoog. Op het Doksaal heb je een imposant uitzicht over zowel de Kanunniken- als de Lekenkerk. Via een nieuw aangebrachte doorgang kom je de zuidvleugel binnen.

Bovenverdieping

Door de deur rechts kom je op de **Kloosterzolder**. Links zijn de bovenkanten van de gewelfvelden van de onderliggende Kruisgang bloot gelegd [E1]. De eerste deur aan de rechterkant geeft toegang tot een verkleinde reconstructie van de **Infirmarium [E2]**, de Latijnse naam voor ziekenzaal (infirmus = ziek, zwak).

KLOOSTERZOLDER

Hier werden zieke en bejaarde kloosterlingen, pelgrims en ook mensen uit de omgeving verpleegd. Kruisheren waren toegewijde ziekenverzorgers. Het luik rechts achter geeft een verbinding met de **Kanunnikenkerk [6]**. Zo konden zieken de koorgebeden en erediensten van de kanunniken volgen. Meubilair en objecten hier, zijn replica's vervaardigd naar tekeningen van rond 1500. De wand-schildering werd gecreëerd door beeldend kunstenaar Geert Schreuder uit Onstwedde. Hij tekende ook voor het 'zicht naar buiten' dat in de twee hierna volgende cellen wordt voortgezet. Door het rechter raam zie je nog een gedeelte van de

Kloosterkerk en in de verte ligt het Poortgebouw, destijds de enige mogelijkheid waar doorheen men het met een gracht omgeven kloostercomplex kon betreden.

Behalve de ziekenzaal was in deze en andere vleugels van het Klooster op de eerste etage ook het **Dormitorium** gevestigd (van de Latijnse naam dormire = slapen). De twee **Kloostercellen [E3 en E4]** evenals alle deuren met het roodwitte kruis van de kruisheren zijn exacte reconstructies van de nog bestaande, uit 1455 stammende cellen in ons moederklooster Sint Gertrudis in Bentlage, Duitsland.

De Cel (van het Latijnse cella = kleine kamer) was het slaapvertrek van een kanunnik. De lekenbroeders sliepen op een slaapzaal. Door de ramen zie je het boerenleven zoals zich dat destijds rond het Klooster afspeelde. De kruisheren waren compleet zelfverzorgend en beheerden ondermeer een veestapel, slachthuis, smidse, kleermakerij, schoenmakerij en een perkamenthuis. In **cel E4** kijkt u rechts op het Back- en Brouwhuys waar het bier werd gebrouwen en het brood gebakken uit wat overbleef van het brouwproces. Op de fundamenteen staat nu HR Boschhuis. Door het linkerraam is een gedeelte van de keuken te zien, ooit een uitbouw rechts naast de huidige ingang van het Klooster. De waterput is er nog steeds. In de verte staat de molen die geschikt was voor het malen van graan en het persen van oliehoudende gewassen.

In het **Atelier van de glazenier [E5]**, oorspronkelijk in een van de verdwenen bijgebouwen, komt de historie van met name het glas-in-lood tot leven.

Aanvankelijk zaten er geen ramen in het Klooster. Met luiken konden openingen worden afgesloten en bij barre weersomstandigheden werden deze met strobalen gedicht. De eerste glas-in-loodramen werden opgebouwd uit glas in de vorm van een ruit, daarna volgden de vierkantjes zoals te zien is in de ramen van het atelier. In de wand zijn ramen aangebracht die oorspronkelijk voor Klooster Ter Apel gemaakt werden.

De twee glas-in-loodramen links zijn topstukken uit de vroeg-rennaissance (1561). Links Mozes, een geschenk van mr. Johan de Mepsche en zijn vrouw Agnes; rechts David, geschonken door de Groningse burgemeester Johan tho Lellens en zijn vrouw Elly. Rechts van het drieluik ziet u een reconstructie uit de jaren tachtig van de vorige eeuw van een raam met een onbekende voorstelling uit vermoedelijk eveneens 1561. Gelet op de tekstfragmenten onderaan moet het een geschenk geweest zijn van de drost van Coevorden en Drenthe Engelbert van Ensse en zijn vrouw.

Het drieluik zelf, gedateerd 1.9.1933, werd geschilderd door H.A. Bijvoet en gebrand door J.A.J. Le Nobel. In deze glas-in-loodramen is Jesaia 57 vers 1 gevisualiseerd: 'De Rechtvaardige sterft en er is niemand die het overdenkt in zijn hart'.

In de buitenwand van het atelier is tenslotte goed zichtbaar hoe het 'vakwerk' tot stand is gekomen: een skelet van eikenhout gevuld met wilgentenenvlechtwerk en leem.

.....

Het trapje naar boven (links daarvan de oorspronkelijke trap uit de 16e eeuw) leidt naar het Scriptorium [E6], de Latijnse naam voor Schrijfkamer (scribere = schrijven).

Hier werden in hoofdzaak de H. Schrift, de leer van Augustinus en biografieën van heiligen overgeschreven. Deze kamer ligt boven de **Priorkamer [13]**, de enige ruimte waar destijds de openhaard voor warmte zorgde. Die warmte drong door naar boven waardoor men langer in het Scriptorium kon werken.

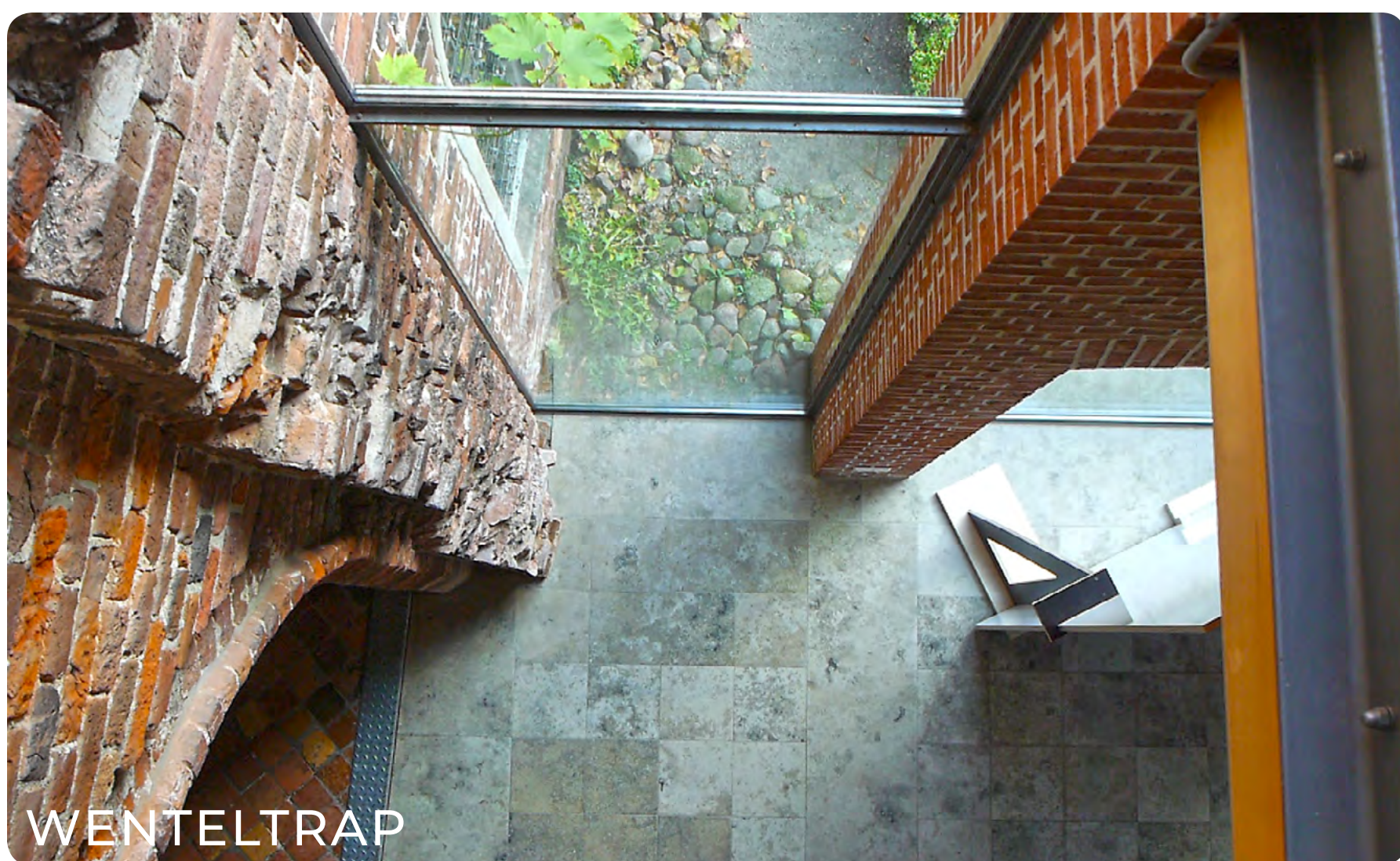
In deze ruimte vinden wisselende exposities plaats van kostbare (middeleeuwse) manuscripten en boeken die afkomstig zijn uit kloosters en musea voor religieuze kunst. Om dit mogelijk te maken is gekozen voor een constructie van glas waarin een constante temperatuur moet heersen en daardoor niet toegankelijk is.

SCRIPTORIUM

Ga weer via dezelfde weg terug. Heb je de zolder verlaten, ga dan rechtdoor naar het nieuwbouwgedeelte met Galerie II [E8] In Galerie II zijn tijdelijke exposities te bezoeken.

Ter hoogte van de lift [9/E9] vervolg je het museumbezoek in de westvleugel door de glazen deuren en komt via de Galerie, waar lichttoetreding plaatsvindt door speciale stenen lamellen, bij de wenteltrap [E10].

Hier is goed zichtbaar hoe de Deense architect prof. dr. Johannes Exner met respect voor het verleden de nieuwbouwvleugel heeft laten aansluiten op de oorspronkelijke bouw.

Verderop, rechtsonder, zie je een langwerpig raam dat uitzicht biedt op de bovenkant (gewelfschotels) van de kruisribgewelven in de **Kruisgang [2]**.

.....

Je kunt teruglopen om met de lift of via de brede trap naar beneden te gaan, maar de wenteltrap leidt ook naar de begane grond.

.....

Daar aangekomen bevindt zich in de westvleugel **Galerie I [10]** met evenals in Galerie II steeds wisselende exposities. Deze vleugel ging door brand verloren na 1755, maar werd in 2000 eigentijds herbouwd onder leiding van de reeds genoemde Johannes Exner. Het vele glas maakt het mogelijk de **Kloostertuin [11]** als het ware te voelen: de tuin die ooit begraafplaats voor de kruisheren was. Nu is in de hof een geurende kruidentuin aangelegd met meer dan 200 verschillende planten.

Met de wenteltrap aan de linkerhand ga je rechtdoor, onder de heropende stenen boog door, tot aan het eind bij de oude

deur. Hier ga je rechts een grote kamer onder een hoge balkenzolder binnen. In de tijd van de kruisheren was dit het **Gastenverblijf [12]** voor belangrijke personen als bijvoorbeeld de bisschop van Osnabrück of de prior van het Duitse moederklooster Sint Gertrudis in Bentlage. Nu is deze ruimte een tentoonstellingszaal.

Uit het Gastenverblijf ga je links de Kruisgang in en direct weer links.

.....

De **Priorkamer [13]** heeft een gotische schouw. Het was de enige plaats in het Klooster waar de kruisheren zich konden warmen in de winters van de 15de eeuw. In deze kamer vinden regelmatig wisselende exposities plaats.

.....

Terug in de Kruisgang ga je het stenen trapje op en binnengekomen meteen naar links.

.....

Je bent dan in de **Subpriorkamer [14]**. Dat was het domein van de tweede man van Klooster Ter Apel: de subprior tevens procurator. Hij beheerde de geldvoorraden en leidde het omvangrijke landbouwbedrijf van het Klooster. Behalve de direct omliggende terreinen had Klooster Ter Apel veel grondbezittingen met vooral veehouderijen in de buurt van Blijham, Garrelsweer, Emmen en zelfs Hardenberg. In deze kamer en de van hieruit te bereiken **Proviandkelder [15]**, de toenmalige

‘voorraadkamer’ van de kruisheren, is het traditionele bierbrouwproces in kloosters gevisualiseerd. In de Proviandkelder kunt u verschillende varianten van het exclusieve Klooster Ter Apel bier kopen.

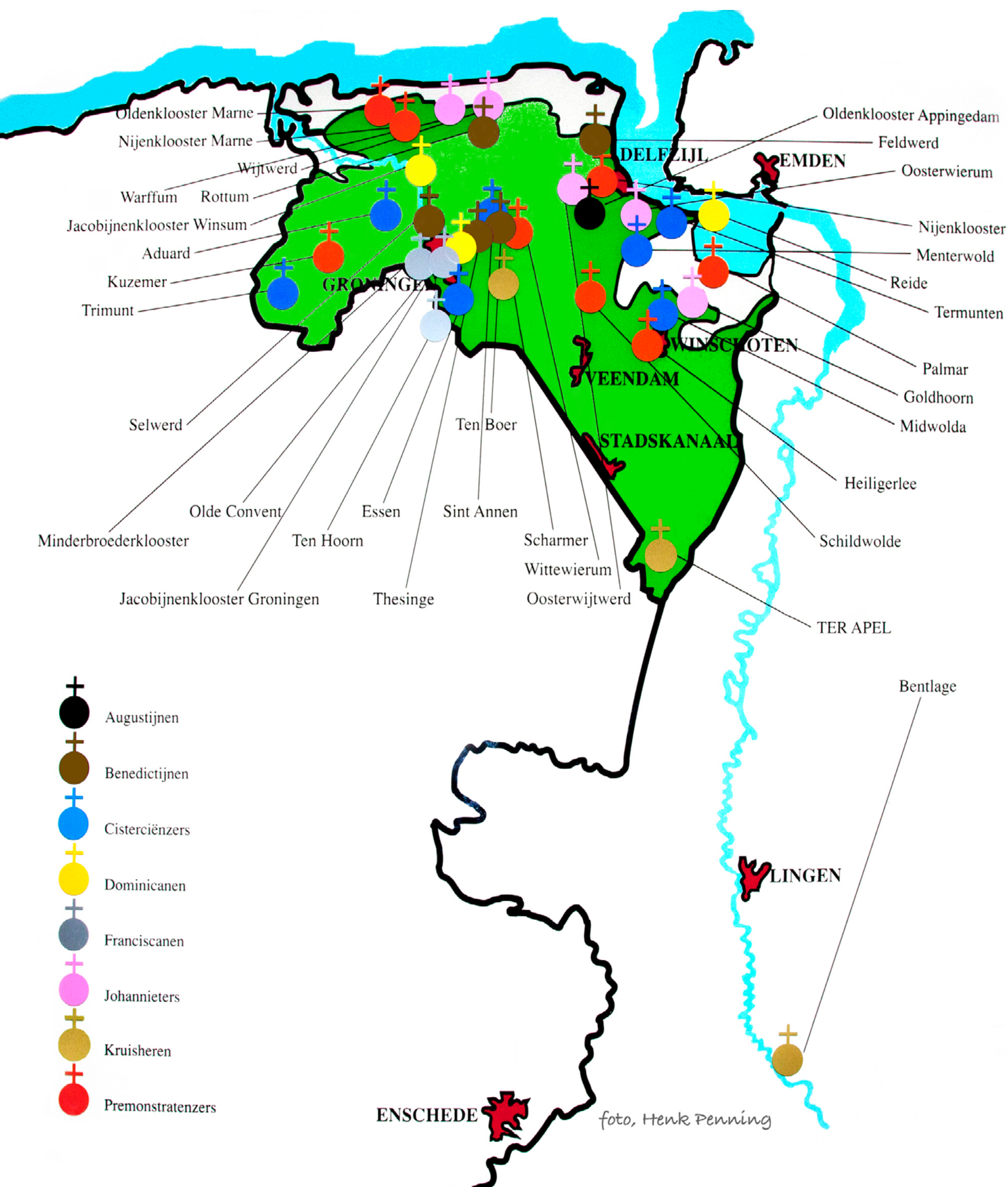
Het bezoek aan Museum Klooster Ter Apel eindigt tenslotte in ‘**De Rafter**’ [16], oorspronkelijk de zaal waar de kruisheren samenkwamen om in stilte te eten; drie keer per dag behalve in de Vastentijd. Dan werd er slechts één keer gegeten. Eén van hen citeerde vanuit de Sedile uit de huisregels, de bijbel of de biografie van een heilige. De ramen van deze uitbouw

zijn gevuld met gekleurd glas van de hand van Johan Dijkstra. In het midden Christus, symbool van eeuwig leven, links de Geboorte en rechts de Ondergang met de ruiters uit de Apocalyps. Strakke tafels als toen staan nog steeds onder de zware beschilderde eiken balken.

Maar de kloostermaaltijd zelf heeft plaats gemaakt voor bijvoorbeeld koffie, thee, Kanunnikencarré, Kruisherencake, frisdranken en Klooster Ter Apel bieren.

Aan een van de wanden is een grote kaart bevestigd van de huidige provincie Groningen, een ontwerp van beeldend kunstenaar Gabriëlle Kroese. Ooit vestigden 8 verschillende Orden 34 kloosters en abdijen op dit territorium. Slechts één heeft de eeuwen kunnen doorstaan: Klooster Ter Apel.

Habijt van de kruisheren

ONTWERP SMARTMOBILETOUR.NL

Start

30

Plattegrond

